

**ТЕХНОЛОГІЧНІ ТА КОМПОЗИЦІЙНО-СТИЛІСТИЧНІ СКЛАДОВІ
МОЗАЇК А. ГОРСЬКОЇ (НА ПРИКЛАДІ МОЗАЇКИ В
АРХІТЕКТУРНОМУ АНСАМБЛІ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ
ДОНЕЦЬКОЇ ЗОШ № 5)**

***Анотація.** У статті визначено основні композиційні принципи застосування мозаїчних творів в опорядженні фасадів та інтер'єрів архітектури Донеччини. Проведено дослідження мистецької діяльності А. Горської, зокрема розглянуто її творчий внесок у відродження монументального мистецтва не лише Донецької області, але й для інших регіонів України.*

***Ключові слова:** мозаїка, мозаїчний твір, композиційні принципи, опорядження фасадів, колір, архітектура, композиція, декоративний елемент.*

***Abstract.** The basic compositional principles of application of mosaic works in furnishing of facades and interiors of architecture of Donetsk region have been defined in the article. The research of A. Gorskaya's artistic activity has been carried out, in particular, her creative contribution to the revival of monumental art not only in Donetsk region but also in other regions of Ukraine has been considered.*

***Keywords:** mosaic, mosaic composition, compositional principles, facade decoration, color, architecture, composition, decorative element.*

Монументальні мозаїки, вітражі, сграфіто в громадських та житлових спорудах Донеччини почали масово з'являтися після 1955 р., зі зміною принципів будівництва (державна постанова від 1955 р. «Об устраниении излишеств в проектировании и строительстве» та низка інших документів, як-от наказ «Про заходи щодо подальшої індустріалізації, поліпшення якості та зниження вартості будівництва» 1956 р. і «Про розвиток житлового будівництва в СРСР» 1957 р). 1960-ті рр. стали часом піднесення монументального мистецтва в Україні. Поява нових матеріалів і технік привела до поширення використання мозаїки для оформлення не лише інтер'єрів, але й екстер'єрів, як унікальних будівель, так і споруд масового призначення та житлових будинків. Серед розмаїття напрямів і стилів у середині 1960-х рр. актуальним стало звернення до використання мотивів українського народного мистецтва у монументальному оздобленні.

Мета дослідження: визначити закономірності розвитку мозаїчного мистецтва Донецької області та розкрити художні особливості мозаїчних творів А. Горської.

Загальна ідея оновлення мистецтва об'єднала митців різного профілю та різних поколінь під час роботи над проектом оформлення екстер'єру донецької експериментальної школи № 5 (архітектор І. Ю. Каракіс (головний), за участю В. І. Волика, А. П. Страшнова, П. І. Вігдергауза). До складу бригади увійшли: митець, учень і послідовник бойчукізму Г. Синиця, митці-станковісти А. Горська, В. Зарецький, В. Парахін, О. Коровай, Г. Марченко, І. Кулик, митець-монументаліст Г. Зубченко та філолог Н. Світлична. Бригада склалася за ініціативи Г. Зубченко, котра, отримавши

від Академії архітектури замовлення на оформлення середньої експериментальної школи в м. Донецьку, запросила до співпраці А. Горську та Г. Синицю, з якими підтримувала творчі стосунки з часів діяльності КТМ «Сучасник». Як більш досвідчений майстер і автор власної мистецької концепції на чолі бригади став Г. Синиця [2].

Створені групою дев'ять монументальних композицій об'єднує спільна сюжетно-тематична основа міфологічного характеру. Зображення розкривають космологічні погляди праукраїнців і відтворюють давні міфи про створення світу. Композиції утворили послідовну розповідь, про що свідчить взаємне розташування та їхні назви – «Космос», «Вода», «Вогонь», «Земля», «Шахтарський край», або «Прометеї», «Повітря», «Сонце», «Надра», «Життя», що відбивають створення світу, зародження та розквіт життя. Важливо відзначити, що тогочасній мистецтвознавчій літературі наолощувалося на «казковому характері» зображень бічних фасадів [1, 202]. Пояснення цього лежить у площині сюжетно-тематичних меж офіційного образотворення та статусу будівлі як дитячого навчального закладу. Виконання проекту супроводжував постійний нагляд та контроль, через що національно-міфологічна тематика існувала приховано й була відома у вузьких колах. Вісім панно екстер'єру школи відтворюють давні язичницькі уявлення про створення світу – зародження через єднання вогню як чоловічого початку та води як – жіночого у первісному хаосі космічного простору земної тверді, виникнення наземного та підземного світу, життя якого підтримує зірка-Сонце.

Кожне мозаїчне панно донецької школи неповторне у колористичному вирішенні. Мозаїка «Життя», на якій серед прекрасних квітів зображені олені (які в народному мистецтві уособлюють чистоту почуттів), побудована на зіставленні та в єдності великих тепло-жовтих плям на контрастному темно-зеленому тлі. У центрі панно «Земля» – зображення яскраво-жовтого декоративного соняшника в оточенні зеленого листя. Воно, як сонце ланів, що несе багатство та радість людям. Колоски пшениці, мов плетені стрічки, високі з неповторним малюнком і кольором. Тепла сонячна пшениця та соняшник дуже виразно виглядають на чорному тлі, що нагадує родючу українську землю. Викладене керамічною плиткою під різними кутами тло, залежно від освітлення, грає різноманітними відтінками світла, що збагачує й прикрашає панно [3, 55].

Мозаїка «Вогонь» є яскравим взірцем того, як колорит (у поєднанні з динамікою форм і малюнком) формує композицію твору. Образ вогню втілений у вигляді гарячої велетенської квітки з палаючими пелюстками на синьо-зеленому тлі. Відчуття розпеченості серцевини створюється поєднанням двох протилежних кольорів – холодного білого та гарячого помаранчевого. Вони концентрують у собі найсильнішу напругу полум'я [3, 54]. Жовті, більш холодні червоні пелюстки, що відходять від центру, закручуючись, охолоджуючись та перетворюючись на блакитні, сині, – приєднуються до холодного тла. Палаючий вогонь, зображений у невпинній динаміці, створює враження постійного горіння. Тло також «перебуває» весь

час у русі: переливається гнучкими формами мінливих синьо-зелених барв, виблискує жовтими гострими уламками теплих променів.

У центрі панно «Космос» – стрілоподібний жовтий птах. Його рух підкреслював архітектурні горизонталі. Назустріч мчить синій птах. Протилежні рухи створюють враження великої швидкості. Кладка керамічних плиток синього птаха геометризована, а жовтого за своїм образним вирішенням – суто народна. Серед кольорів птахів переважають синій, блакитний та світло-жовтий – це кольори вогню та води [4, 34].

Панно «Вода» – всю поверхню панно займають риби. Вони ніби продовжують рух стрілоподібного птаха з панно «Космос», але це вже рух риб у їхній рідній стихії. Всі риби виконані в теплих кольорах, а вода – в холодних. Кольори переливаються від найсвітліших до найтемніших. Сполучення жовтого й синього кольорів символізують світотворчу та життєдіяльну дію сонця та води, зелений колір символізує результат цієї дії – життя. Наявність на панно медузи свідчить, що перед глядачем – море або океан, які є символом первісної світової «вологи», з якої постав світ.

Більшу частину панно «Сонце» займає зображення сонця, від якого відходить гаряче проміння. Концентричні кола навколо сонця підкреслюють хвильову природу руху сонячної енергії. Рух та дію сонячної енергії передає колір. Це досягається переходом синіх кольорів у блакитні, бірюзові й зелені. Останні є символом життя. На панно «Надра» привертає увагу зміїний вихор, що рухається зліва направо хвилями води, утворюючи на верхньому краї панно рухому спіраль. Міфологічний образ Ящура-змії в українській архаїчній культурі пов'язується з функцією першородності, першопочатку. Панно «Повітря» має ще іншу назву – «Верба» [5, 26].

На центральному фасаді робота під назвою «Прометеї». Її площа – 132 кв. м. В основі твору лежить сучасне трактування подвигу античного героя Прометея, який викрав вогонь у богів і передав його людям. У центрі мозаїки – два герої, шахтар та сталевар, які створюють вогонь, що несе тепло й світло людям. Ці сучасні Прометеї донецької землі стали символами епохи перетворень. Вони стоять, високо піднявши руки, одягнені в сині рукавиці. З рук б'ється здобутий вогонь, що символізує енергію вугілля та розплавленого металу.

На сьогодні мозаїки перебувають під загрозою знищення. Кілька років тому розглядалося питання про реставраційні та ремонтні роботи. У 2008 р. вартість ремонтних робіт оцінювалася у 200 тисяч гривень. У 2012 р. мозаїки внесли до Державного реєстру нерухомих пам'яток України, однак грошей на реставрацію до війни не виділили.

Джерела та література

1. Авер'янова Н. Мистецька еліта України. Алла Горська в когорті шістдесятників. Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. *Українознавство*. 2014. Вип. 1. С. 57–59.
2. Горська А. Душа українського шістдесятництва / упоряд. Л. Огнева. Київ: Смолоскип, 2015. 712 с.

3. Кукіль Н. Григорій Синиця і мозаїчний комплекс школи № 5 м. Донецька (1965–1966 р.). *Студії мистецтвознавчі*. 2018. № 4. С. 50–62.
4. Огнева Л. Міфи та легенди на стінах донецької школи № 5 [про мозаїки художників-шістдесятників]. Донецьк, 2009. 40 с.
5. Огнева Л. Перлини українського монументального мистецтва на Донеччині. Івано-Франківськ: Лілея НВ, 2008. 52 с.

Марущак Віктор

В. СОСЮРА – ПОЕТ І ПАТРІОТ УКРАЇНИ

***Анотація.** На базі поглибленого прочитання творів поета і новітньої літератури розкривається доля одного зі своєрідних дарувань, митця-пошукача, свого погляду на історію своєї батьківщини та України. Як результат, складається образ великого поета-патріота з важкою долею в умовах тоталітаризму.*

***Ключові слова:** тоталітаризм, поет-патріот, Володимир Миколайович Сосюра.*

***Abstract.** On the basis of a comprehensive reading and analysis of the poet's own writings and contemporary literature, this article details the fate of a uniquely gifted, soul-searching artist, along with revealing his views on the history of his regional homelands and on Ukraine as a whole. As a result, it showcases the image of a great, patriotic poet, doomed to suffer under totalitarianism.*

***Keywords:** totalitarianism, poet-patriot, Volodymyr Sosiura.*

Володимир Миколайович Сосюра народився 6 січня 1898 р. в селищі станції Дебальцеве на Донеччині. У подальшому любов до рідного краю стала провідним мотивом його поетичної творчості. Дитячі роки поета минали в с. Третя Рота (нині м. Верхнє) у старому будинку над берегом Дінця.

Щоб якось утримувати сім'ю, батькові, виходцеві з селян, кресляру за фахом, доводилося часто змінювати професії: він був шахтарем, будівельником, землеміром, писарем, мандрівним учителем. Гарно малював і віршував. У пошуках роботи побував у Харкові, Воронежі, на Кавказі. Мати, людина лагідної вдачі, часто співала народні пісні. Любов батьків до мелодійного слова передалася і дітям.

Початкову освіту хлопець здобув у двокласній школі в рідному селищі. Вчився майбутній поет добре, і після закінчення одержав похвальний лист і зібрання творів Гоголя.

Батько помер рано, а на Володимира, старшого в сім'ї, випали турботи про сімох менших братів і сестер. Одинадцяти років хлопець пішов працювати до бондарного цеху содового заводу, наймитував у багатіїв. Дванадцяти років спустився в шахту коногоном, а потім працював телефоністом, чорноробом, не цурався випадкових заробітків. Влітку працював, узимку ходив до школи. Деякий час вчився у сільськогосподарській школі на станції Яма.